

Balázs Sándor

A pedagógiai értékek alakulása a rendszerváltás folyamatában a középiskolás fiatalok körében

Habilitációs disszertáció
Universita Mateja Bela, Pedagogická Fakulta
Banská Bystrica, 2000

1. Bevezetés

Néhány évtized, egy évszázad múlva mi lesz a szép, a csúnya, a jó, a rossz? Amit ma igaznak tartunk, az lehet, hogy tévesnek minősül. A most hasznosról is kiderülhet, hogy káros, ami napjainkban érték, az elképzelhető, hogy nem lesz érték ötven év múlva.

Az értékek és értékrendszerek változnak, átalakulnak. Mióta világ a világ, mindig, minden korban más-más volt az emberek számára a kellemes, jó, szép, igaz vagy hasznos. Ezeknek az alapértékeknek a tartalma, érvénye sokat változott az idők folyamán.

Az ember egyik leglényegesebb meghatározója az *értékrendszer*.

Ettől függ, hogy számára mit jelent a jó és a rossz, a helyes és a helytelen, mi az, ami számára fontos, és mi az, ami nem fontos.

A témaválasztást több tényező együttesen teszi indokolttá:

–A mai Magyarországon az elmúlt évtizedek társadalmi, politikai és ideológiai változásai miatt megkérdőjeleződött a hagyományos értékrend, zavarok jelentek meg a társadalmi normaátadás folyamatában.

–A felnövekvő nemzedékek egyre bizonytalanabb értékrendet és norma-rendszert örökölnek, és nincsenek igazán felkészítve arra, hogy önállóan is el tudjanak igazodni az egyre bonyolultabbá váló társadalmi viszonyok között.

Napjaink nevelésében egyik kritikus kérdés az értékre nevelés. E tekintetben nagyfokú bizonytalanság tapasztalható a pedagógusok körében. A rendszerváltás után több mint tíz évvel változatlanul kérdésként fogalmazódik meg:

- Milyen értékeket kell közvetíteni az iskolának?
- Régi értékek napjainkban is aktuálisak-e?
- A régi értékek közül melyek a kialakítandók?
- Milyen új értékek jelennek meg a mai társadalomban?

E kétségek, bizonytalanságok mellett felvetődik az a kérdés is, hogy az a pedagógus, aki a régi értékrendszeren nevelkedett, azt közvetítette, alkalmas-e új értékek átadására?

További kérdés, van-e kiút ebből a helyzetből, kijelölhetők-e olyan értékek, amelyek minden tanulónak közvetíthetők és megvalósíthatók.

A kérdésre a válaszuk, *igen*.

Kutatásainkat általános iskolás és középiskolás tanulók körében végeztük, a minta nagysága közel *kettőezer* fő. Arra kerestük a választ, hogy a vizsgálatba bevont tanulók mit tartanak legfőbb értéknek, milyen értékeket preferálnak, és melyek azok, amelyeket elutasítanak.

Jelen bemutatásunknál vizsgáltuk a 16 éves 10. osztályos tanulókat és a 19-20 éves kétéves intenzív képzésben résztvevőket.

A témafeldolgozás során komplex módszereket alkalmaztunk, igyekeztünk feltárni a kapcsolódó szakirodalmat, kérdőíves vizsgálatot végeztünk, és ezekhez az interjú módszerét kapcsoltuk.

A kapott adatok feldolgozását statisztikai és matematikai módszerekkel végeztük el, és minőségi elemzésre vállalkoztunk.

A felmérési eredmények hasznosítása: hosszabb és rövidebb távra készült nevelési célok és feladatok meghatározásánál nagy segítség lehet a vizsgált korosztály értékrendszerének ismerete.

2. Az érték fejlődése és fogalmának értelmezése

Az „érték” sokszínű, sokértelmű fogalom, szinte lehetetlen pontosan meghatározni. A mindennapi szóhasználat azt nevezi értéknek, aminek az ember számára haszna, jelentősége van. Értékes minden olyan tárgy, szolgáltatás, emberi tulajdonság, ami segít az életet jobbra, könnyebbé, szebbé, tartalmasabbá, érdekesebbé tenni.

Az érték pozitív minőség.

Az emberi életből kiindulva értéknek tekintünk minden olyan produktumot, amelynek a mindenkori emberi élet fenntartása, gazdagodása szempontjából fontossága, jelentősége van. Pl. munkaeszköz, technológia, tudományos vagy művészi alkotás, intézmény, valamilyen kifejlesztett emberi tulajdonság.

Az értékválasztás a nevelés kezdőpontja, tudatos végiggondolása annak, hogy az emberben milyen értékeket milyen fokon kívánnak fejleszteni.

Értékközvetítés: az értékekre vonatkozás összes filozófiai, értékelméleti és pedagógiai ismereteinket az értékteremtő tevékenység kategóriájába integráljuk. Egyszerre kell tanulni és gyakorolni az értékteremtést. Az értékteremtő tevékenység kétféle értéket produkálhat:

–tárgyi értéket: önálló kutatómunka eredményeit;

–alanyi értékeket: a tapasztalatot, élményt, tudást, kifejlesztett tulajdonságokat és képességeket.

Érdeemes felidézni néhány nagy pedagógus értékproblematikával foglalkozó gondolataiból. W. Dilthey szerint a nevelés kiművelés, olyan alapvető tényező, amely a kultúrát létrehozza és továbbadja. Célja kettős: az értékek létrehozása és a személyiség kiformalása.

Kornis Gyula szerint a pedagógiának egyik fő feladata a művelődési anyag kiválasztása, hiszen a nevelés mint emberalakító tevékenység az értékek megvalósítására törekszik. A műveltség három jelentést takar:

- az értékek, eszmények rendszerét,
- az értékek megvalósítására irányuló tevékenységet,
- a tevékenység történeti eredményét (amely magában foglalja egy-egy kor tudományát, művészeti alkotásait, erkölcsét, jogát, technikáját).

Varga Béla szerint a nevelés értékfejlesztő tevékenység, eredménye mindig értékbeli többlet, amely kihat az ember egész lelkivilágára.

Fináczy Ernő Elméleti pedagógia című könyvében írja a következőket: „A nevelés célja az egyént s általa társas közösséget (nemzetet és emberiséget) az erkölcsi tökéletesedésre képessé tenni ... s ezt a jónak, az igaznak és szépnek mint legfőbb abszolút értékeknek megismerésében és az értékek tudatos megvalósítására való törekvésben lehet elérni.” (Fináczy 1937: 39.)

Weszely Ödön 1923-ban közzétett rendszerezése a következő értékeket állítja párhuzamba:

Reális értékek:	szükséges	hasznosélvezetes
Ideális értékek	igaz jó	szép

Weszely szerint ezekben a kategóriákban elhelyezhetők a világ összes értékei, amelyek természetesen csak értékhordozóikkal együtt válhatnak közvetítő és ható tényezőkké. Az értékek és az értékhordozók hierarchikusan rendeződnek el: az ideális értékek magasabb rendűek, mint a reális értékek. Pedagógiai érték az, ami elősegíti a nevelés céljait, tehát tökéletesíti az embert.

Mészáros István (1990) szerint három értéket kell kialakítani:

- polgári liberális eszmék/értékek
- a közös zsidó-keresztény értékek
- sajátos keresztény értékek

Polgári liberális hatások

Az emberben belső erő működik: az egyéni érdek. Ez az embert tevékenységre ösztönzi, ennek hatására alakul és formálódik személyisége, fejlődik embersége.

Az egyéni érdek „hatalmas emberi tevékenység-felhajtó erő, az emberi értékek felszínre hozatalának eszközlője” (i. m. 26).

Ez az elv fontos, előbbre vivő, ezért erkölcsi érték, az egyéni életberendezés egyedüli elvszerű etikai alapja és világnézeti meghatározója.

Zsidó-keresztény örökség értékei

A tízparancsolat az Isten és az ember közötti viszony szabályait, az emberre és az emberi társas élet rendjére vonatkozó szabályokat foglalja magában. Az emberi élet, az emberi test, a család, a szülők, az igaz emberi szó, az emberi tulajdon tiszteletéről és védelméről szól.

Az ember és családja, a társadalom számára érték az istenhit, humánus, az emberséget kibontakoztató egyetemes emberi érték.

Keresztény erkölcsi értékek

A keresztény szeretet-üzenet pedagógiai tartalma:

A *szeretet* arra készíti az embert, hogy *megértéssel, tisztelettel* forduljon minden ember felé, jóakarójához és ellenfeléhez egyaránt.

Bábosik István szerint a *nevelés lényege az érték közvetítés, értékteremtés*. A nevelés által létrehozott érték fogalma: „az érték általában olyan produktum, amely kettős funkciót tölt be. Egyrészt hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval. Másrészt elősegíti az egyén fejlődését is, azaz individuális fejlesztő funkciót is betölt” (1994: 17). „... a tulajdonképpeni pedagógiai vagy *nevelési érték az egyén konstruktív életvezetése*” (i. m. 18).

A konstruktív életvezetés olyan életvitel, amely szociálisan értékes, vagyis közösségfejlesztő jellegű és egyénileg eredményes, elősegíti az egyén fejlődését.

A konstruktív életvezetés gyakorlati nevelési teendők útján alapozható meg: a nevelés keretében törekedni kell a gyerekek szociálisan értékes, közösségfejlesztő magatartás- és tevékenységformáinak ösztönzésére, megerősítésére; a destruktív megnyilvánulásait leépíteni.

Az egyén életvezetése attól függően értékelhető destruktívnak vagy konstruktívnak, ahogyan cselekszik, amit tesz, alkot, vagy amit elkövet, tehát magatartása és tevékenysége alapján.

A konstruktív magatartás- és tevékenységformák megerősítését a pedagógus úgy érheti el, ha a gyermekek konstruktív megnyilvánulásaira elismeréssel, jutalmazással, jóváhagyással reagál. A destruktív magatartásformákat pedig tiltja, szankcionálja, kritizálja, vagyis leépíti, kiszorítja a gyerekek magatartásrepertoárjából.

A konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoárban a magatartás és tevékenységformák két rétege különböztethető meg:

Első rétegbe a szociálisan értékes *közösségfejlesztő*, morális magatartás- és tevékenységformák tartoznak. Fontosak, mivel nélkülük a társadalom, a nemzet, más emberi közösségek sem fejlődhetnek; hiányuk zavart okozhat a közösségek fejlődésében. Amennyiben az egyén nem hajtja végre a közös-

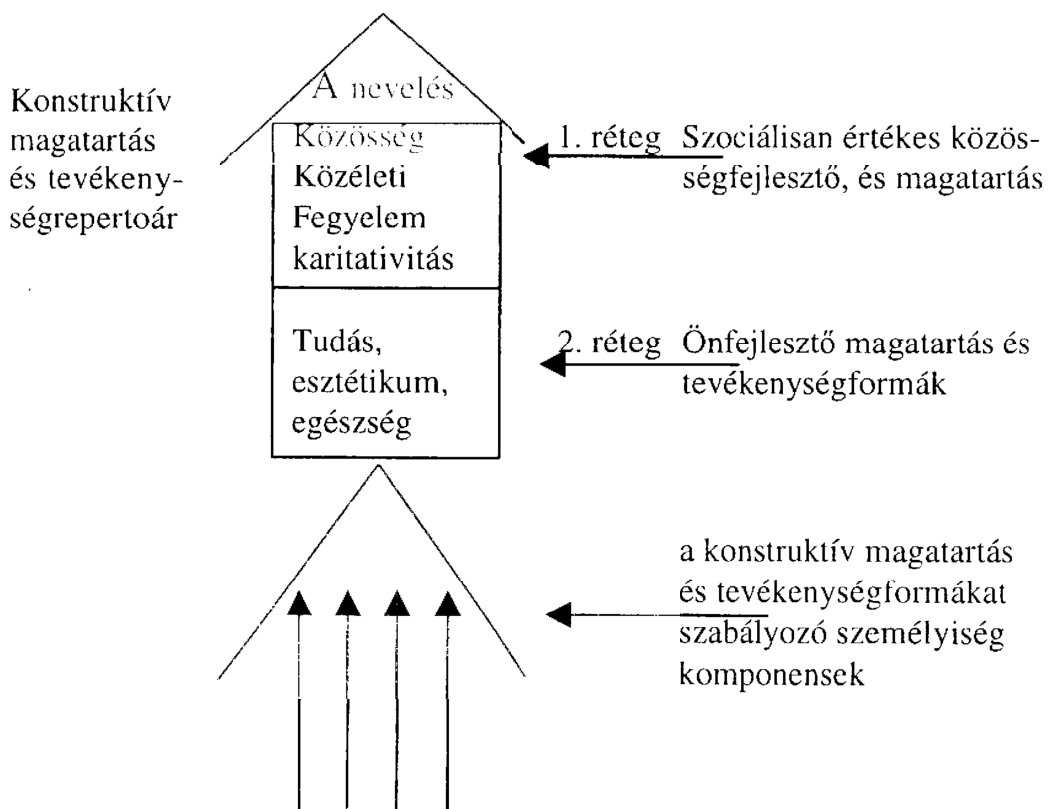
ségfejlesztő morális és tevékenységformákat, akkor azt az emberi közösségek büntetik.

Fontos feladat a nevelés keretében megerősíteni, a közösségfejlesztő morális magatartás- és tevékenységformákat, mert az emberi közösségek, az egyén érdeke ezt kívánja. Ennek alapján megállapítható, hogy „a nevelés közösségi értékeket közvetítő, közösségre orientált tevékenység” (Bábosik-Mezei 1994: 20).

Második rétegbe az *önfejlesztő* magatartás- és tevékenységformákat alakítjuk ki; ezek az egyén fejlődésének, eredményességének, sikereinek pedagógiai feltételei. Ezek megerősítése is a nevelés feladata.

A nevelési cél az, hogy a magatartás- és tevékenységformákat az egyén belső ösztönzéstől, autonóm módon, folyamatosan és természetes módon gyakorolja. Ezért kell a nevelés keretében kifejleszteni a személyiségben a konstruktív magatartás és tevékenységformákat ingerlő – ösztönző – motivációs képződményeket.

A konstruktív életvezetés mint nevelési érték:

(Bábosik-Mezei 1994: 20)

A neveléstudomány lényegében a konstruktív életevezetés megalapozásával, kialakításával foglalkozik, ezért a konstruktív életvezetés megalapozásának tudományaként értelmezhető.

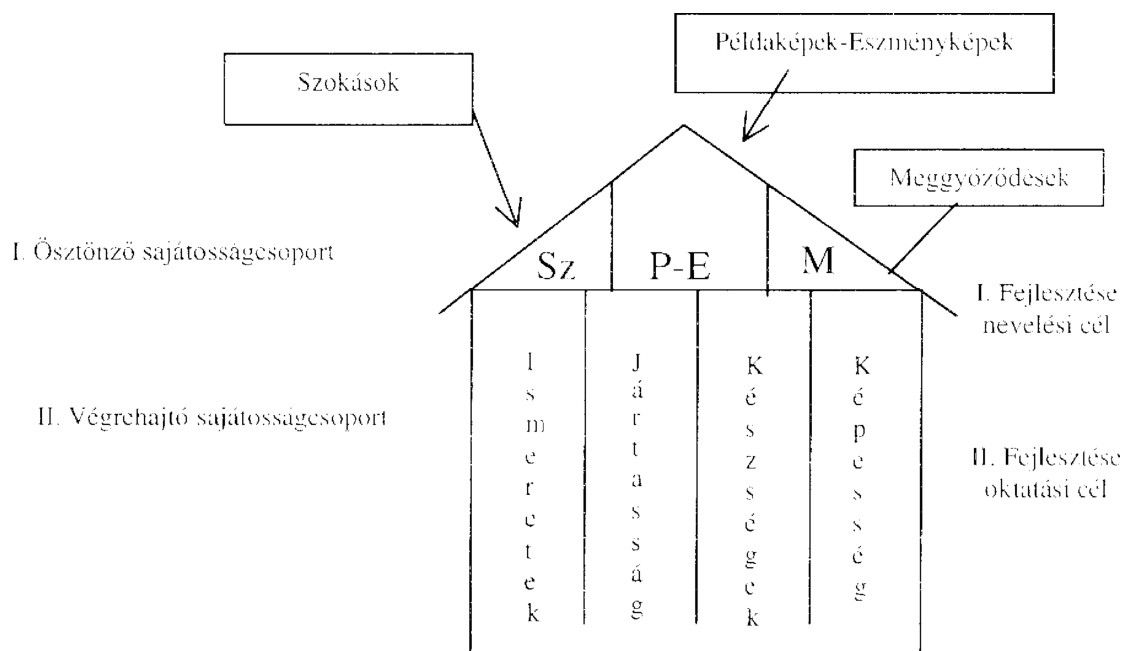
A pedagógia legáltalánosabb feladata az egyén felkészítése a társadalmi funkciók ellátására. Az ilyen funkciók ellátásában a magasabb rendű, társadalmiasult személyiségkomponenseknek van fontos szerepük, ezért kell ezek fejlesztését megfogalmazni a pedagógiai célrendszerben.

Pedagógiai értelemben az egyén társadalmi aktivitásának intenzitása, iránya, társadalmi tartalma, szociális értékessége fontos, hiszen a pedagógiai tevékenység az optimális hatásfokú közösségfejlesztő aktivitásra és önfejlesztő aktivitásra törekszik az egyént alkalmassá tenni, a konstruktív életvezetés megalapozása érdekében.

A pedagógiai célrendszerben ezért indokolt helyet adni a meghatározó, ösztönző-reguláló személyiségkomponensek formálásának, ami a nevelés alapvető céljának tekinthető.

Fejlesztendő személyiségkomponens a pedagógia számára: a jellem, a szokás, a meggyőződés, az ismeretrendszer, a jártasságok, készségek és képességek rendszere.

A pedagógiai célrendszer és a személyiségstruktúra összefüggései:

(Bábosik-Mezei 1994: 20).

Az ösztönző-reguláló személyiségkomponensek formálása a nevelés alapvető célja, a személyiség végrehajtó sajátosságcsoportjának fejlesztése oktatási – képzési cél.

3. Értékválasztás alakulásának vizsgálata a középiskolás korú fiatalok körében

A felmérésben részt vevő fiatalok három csoportja - szakmunkástanulók, szakközépiskolások, intenzíves képzésben résztvevők - öt kérdőívet töltött ki, valamint mindhárom csoport képviselői részt vettek egy közös beszélgetésen.

Kutatásaim során szerzett tapasztalataimat a kérdőíves feltárás és az arra épülő feldolgozás alapján mutatom be.

Az 1. sz. kérdőív értékelése

A kérdőíven három kívánságot jelölhettek meg saját *maguknak*, a *családjuknak* (szülei, testvérek, rokonok) és az *embereknek*, emberiségnek.

Cél: a vágyiak típusairól képet kapjunk és megismerjük, hogy milyen értékeket tartanak fontosnak önmaguknak, a családnak, az emberiségnek.

A kapott adatokat százalékos megoszlásban soroltuk be.

Kívánságok a szakmunkástanulóknál

Saját maguknak:

1. lottó telitalálat (20%);
2. egészség (15%);
3. motor (12%)

Családnak:

1. egészség (52%);
2. pénz (40%);
3. boldogság (30%)

Embereknek, emberiségnek:

1. munkahely (40%);
2. szeretet (30%);
3. pénz (25%)

Szakközépiskolások kívánságai

Saját maguknak:

1. sikeres vizsga (60%);
2. munkahely (30%);
3. boldogság (20%)

Családnak:

1. egészség (50%);
2. szeretet (30%);
3. anyagi biztonság (15%)

Embereknek, emberiségnek:

1. béke (45%);
2. Egészség (25%);
3. Pénz (20%)

Kétéves intenzív képzésben részt vevők kívánságai

Saját maguknak:

1. sikeres vizsga (30%);
2. sikeres vizsga (25%);
3. boldogság (22%)

Családnak:

1. boldogság (40%);
- szerelem (35%);
3. pénz (22%)

Embereknek, emberiségnek:

1. béke (50%);
2. boldogság (45%);
3. megértés (25%)

Mindhárom csoport reális, elérhető kívánságok teljesülését várja. Alapvető vágyuk a sikeres vizsga, amit mindhárom esetben az első helyen kívántak saját maguknak.

A leggyakoribb kívánság – 25%, 30%, 40% – az anyagi jólétre, a boldogságra, a boldog családi életre, a szeretetre, az egészségre vonatkozott.

Szaktanulók esetében megfigyelhető, hogy saját maguknak, a családnak, az embereknek, emberiségnek a többség pénzt kívánt. Törekvéseikben elsőbbséget élveznek az anyagiak. Kívánságaik között alig-alig juttott hely az örömeértékeknek, a társadalmi és közösségi értékeknek. Szakközépiskolások az embereknek, emberiségnek kívántak pénzt, míg az intenzívesek csoportjából pénzt konkrétan senki nem kívánt.

Az intenzíves képzésben résztvevő fiatalok az örömeértékeket – boldogság, szeretet, a jó élet –, a létbiztonsági értékeket – anyagi jólétet, jó családi életet, jó munkahelyet – részesítették előnyben.

Egyik intenzíves tanuló a többi kívánsága mellett a következőt kívánta saját magának: „Egy hatalmas szívet hogy mindenkit tudjak szeretni”. Az emberiségnek, az embereknek békét, békességet, fajgyűlölet megszűnését, éhezés és környezetszennyezés megszüntetését kívánták a szakközépiskolások és az intenzíves tanulók.

Összességében a válaszadók még játékból sem rugaszkodtak el mindennapi életüktől és szükségleteiktől. Vágyaik tükrözik anyagi értelemben korántsem teljesen kielégített csoport képét, amelynek hiányérzete napjaink nehéz gazdasági helyzetét tükrözi.

A 2. sz. kérdőív értékelése

A kérdőív alapján huszonegy fogalmat kellett csoportosítani három szempont szerint: - mit tartanak nagyon fontosnak,- kevésbé fontosnak és mi nem fontos a számukra.

Szaktanulók		
Nagyon fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos
1. Egészség (60%)	1. Autó (40%)	1. Totó-lottó (40%)
2. Boldogság (60%)	2. Érvényesülés (30%)	2. Utazás (35%)
3. Lakás (60%)	3. Házasság (25%)	
4. Munkahely (50%)		

Szakközépiskolások		
Nagyon fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos
1. Egészség (100%)	1. Utazás (60%)	1. Totó-Lottó (75%)
2. Barátság (85%)	2. Autó (55%)	2. Függetlenség (25%)
3. Műveltség (80%)	3. Szerencse (55%)	
4. Béke (75%)	4. Szépség (45%)	

<i>Intenzívesek</i>		
Nagyon fontos	Kevésbé fontos	Nem fontos
1. Egészség (85%)	1. Autó (55%)	1. Totó-Lottó (75%)
2. Béke (75%)	2. Szépség (50%)	2. Utazás (30%)
3. Barátság (75%)	3. Jólét (50%)	3. Függetlenség (30%)
4. Iskolai végz. (75%)	4. Pénz (45%)	

Mindhárom iskolatípus tanulói a számukra nagyon fontos fogalmak közül első helyen az egészséget, mint legfőbb értéket jelölték meg.

A szakmunkástanulóknál az egészség mellett a boldogság és a lakás is ugyanolyan fontos.

Második legfontosabb helyre a szakmunkás fiataloknál a béke, a munkahely, a pénz, a szakközépiskolásoknál a barátság, az intenzíveseknél a barátság, béke, iskolai végzettség, jó családi élet került. A munkahely, mint az élet nagyon fontos célja fogalmazódott meg, hiszen számukra nem mindegy, hogy milyen szakmát tanuljanak, illetve mikorra szakmai végzettséggel rendelkeznek el tudnak-e helyezkedni.

Az intenzíves hallgatók alapvetően fontosnak tartják a békét, mint az országok és az egyének emberi együttélésének legharmonikusabb állapotát.

A műveltséget a szakközépiskolások és az intenzívesek csoportja is a számukra fontos kategóriába sorolta.

A 3. sz. kérdőív értékelése

Arra kerestük a választ, hogy miként viszonyulnak a vizsgálatba bevont fiatalok az általunk megadott csoportokhoz amelyek pozitív vagy negatív értékeket preferálnak. A megadott húsz csoporthoz rangsorolták magukat az alábbi választási lehetőségek alapján:

1. magamat is ide sorolom, mert hasonlóan élek
2. tetszenek az ilyen emberek, de nem tartozom közéjük
3. számomra közömbös ez a csoport
4. betiltanám ezt a csoportot
5. sosem hallottam róla, nem tudom, hogy mi ez

Szakközépiskolás tanulók válaszaiknak értékelése %-os megoszlásban:

<i>Csoportok</i>	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>
punkok	-	20	60	15	5
futball rajongók	10	35	55	-	-
diszkó rajongók	55	40	5	-	-
computer rajongók	25	45	30	-	-
videó rajongók	40	25	35	-	-
művészet rajongók	15	30	30	15	10

autó- és motor rajongók	15	50	35	-	-
kemény rock rajongók	-	10	55	35	-
szkinhedek	-	25	15	60	-
alternatív politikai csoport	-	10	45	15	35
egyházi csoport	5	25	50	20	-
szekták	-	5	25	70	-
aerobick kedvelők	10	50	40	-	-
body-bildingezők	25	30	40	5	-
környezetvédők	25	40	30	5	-
alkoholfogyasztók	25	10	25	40	-
vegetáriánusok	5	30	55	10	-
üzletkötők	10	25	65	-	-
vállalkozók	10	30	60	-	-
drogosok	5	15	5	75	-

Szakközépiskolás tanulók válaszainak értékelése %-os megoszlásban:

<i>Csoportok</i>	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>
punkok	10	30	35	15	10
futball rajongók	45	25	25	5	-
diszko rajongók	50	25	20	5	-
computer rajongók	25	45	15	15	-
videó rajongók	40	30	20	10	-
művészet rajongók	-	30	35	20	15
autó- és motor rajongók	55	40	5	-	-
kemény rock rajongók	20	20	35	15	10
szkinhedek	15	25	15	45	-
alternatív politikai csoport	5	25	40	10	20
egyházi csoport	15	30	30	15	10
szekták	5	20	25	40	10
aerobick kedvelők	-	45	30	15	10
body-bildingezők	10	50	20	10	10
környezetvédők	15	50	20	10	5
alkoholfogyasztók	10	20	35	30	5
vegetáriánusok	-	35	45	15	5
üzletkötők	15	30	40	10	5
vállalkozók	5	45	35	10	5
drogosok	5	15	20	60	-

A kétéves intenzív képzésben részt vevő, érettségire készülő tanulók válszainak értékelése %-ban:

Csoportok	1.	2.	3.	4.	5.
punkok	5	20	70	5	-
futball rajongók	50	20	30	-	-
diszkó rajongók	65	15	20	-	-
computer rajongók	15	75	10	-	-
videó rajongók	30	40	30	-	-
művészet rajongók	25	35	35	5	-
autó- és motor rajongók	25	50	25	-	-
kemény rock rajongók	10	10	70	10	-
szkinhedek	-	5	25	70	-
alternatív politikai csoport	-	10	70	20	-
egyházi csoport	10	45	35	10	-
szekták	-	5	15	75	-
acrobic kedvelők	15	55	30	-	-
body-bildingezők	10	55	35	-	-
környezetvédők	30	50	20	-	-
alkoholfogyasztók	5	5	50	40	-
vegetáriánusok	10	15	70	5	-
üzletkötők	10	55	35	-	-
vállalkozók	20	45	35	-	-
drogosok	-	-	15	85	-

A punkok csoportjához sorolta magát a szakmunkás képzésben résztvevő tanulók 10%-a, az intenzívesek 5%-a, míg a szakközépiskolás csoportból senki. A többség számára közömbös a punkok csoportja, hiszen a szakmunkásoknál 35%, a szakközépiskolásoknál 60%, az intenzív képzésben résztvevőknél 70% nyilatkozott így.

A szakközépiskolásokhoz közelebb állnak a tradicionális feszültségoldó technikák, hiszen az alkoholt fogyasztók aránya 25%-os, a szakmunkás tanulóknál 10%-os, míg a legkevesebb az intenzíves csoportnál, ahol 5%-os. A drogosokat alkotó csoportot az intenzívesek 85%-a, a szakközépiskolások 75%-a, a szakmunkástanulók 60%-a tiltaná be. Sajnálatos dolog, hogy a vizsgált szakmunkás tanulóknál és a szakközépiskolásoknál 5-5% él kábítószerrel, illetve 15-15%-nak tetszenek az ilyen emberek. Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy az iskolákban komoly harcot kell folytatni a kábítószer ellen. Hazánkban is, mint a világ számos más, drogproblémákkal küzdő országban, az iskola kell, hogy legyen az egyik legfontosabb színtere a kábítószer-fogyasztás terjedését megelőzni segítő társadalmi akciónak.

Az aerobic kedvelők csoportjának legmagasabb támogatottsága -15% -az intenzívesek körében van, míg a szakmunkásoknál ez 0%-os.

A környezetvédők táborához 30%-ban tartoznak az intenzívesek, 25%-ban a szakközépiskolások és 15%-ban a szakmunkástanulók. A szakmunkástanulók és az intenzívesek 50%-ának, a szakközépiskolások 40%-ának tetszenek az ilyen elfoglaltságú emberek.

A 4. sz. kérdőív értékelése

Értékcsoportokat adtunk meg amelyeket a tanulók rangsoroltak. A vála-szaikból azok relatív fontosságára következtettünk.

Válaszaik relatív sorrendje:

Szakmunkástanulók rangsorolása: szabadság, a haza biztonsága, béke, családi biztonság, lelki béke, egyenlőség, boldogság, szeretet, szerelem, ba-rátság, bölcsesség, megbecsülés, változatos élet, anyagi jólét, üdvözülés, elismerés

Szakközépiskolások rangsorolása: a haza biztonsága, béke, szeretet, csa-ládi biztonság, egyenlőség, szerelem, barátság, szabadság, boldogság, meg-becsülés, elismerés, bölcsesség, lelki béke, változatos élet, anyagi jólét, üd-vözülés

Intenzívesek rangsorolása: béke, szeretet, egyenlőség, családi biztonság, elismerés, szabadság, szerelem, bölcsesség, boldogság, barátság, haza biz-tontsága, megbecsülés, változatos élet, anyagi jólét, lelki béke, üdvözülés

A hazával, a civil társadalommal kapcsolatos értékek: szabadság, haza biztonsága, béke, egyenlőség, család biztonsága kerültek a rangsor elejére mind a három csoportban.

A személyes kapcsolatok értékei: barátság, szeretet, szerelem, boldogság a közép részen helyezkednek el a rangsorban.

Az *elismerés* a szakmunkástanulóknál a legutolsó helyre-, a szakközépis-kolásoknál a tizenegyedik helyre, míg az intenzíves tanulóknál az előkelő ötödik helyre került.

A változatos élet és az anyagi jólét is mindhárom csoportnál a rangsor végén található. A szerzés, a gazdagodás és a vele járó hajszá kevésbé kívá-natos számukra!

Az 5. sz. kérdőív értékelése

Négy felsorolt tulajdonságra kellett példát írniuk. Cél: megismerni a cso-portok által *jónak, szépnek, dicséretesnek* és *hasznosnak* vélt és vallott érté-keket.

Szakmunkástanulók által megjelölt fogalmak: *jó, szép, dicséretes, hasz-nos* megoszlásban:

Jó: szeretet, szerelem, barátság, élet, bölcsesség.

Szép: élet, barátság, természet, virágok, szerelem.

Dicséretes: jó tanulás, segítőkész ember, idősök, elveszettek segítése, jó magaviselet, egyenlőség, béke.

Hasznos: tanulás, tudás, egészség, egészséges életmód, környezetvédelem, munka, pénz, siker, barátság.

Szakközépiskolások által megjelölt fogalmak:

Jó: pénz, családi élet, „terveink valóra válása”, boldogság, nevetés, szex.

Szép: gyermekáldás, tavasz, természet, utazás, tengeri nyaralás, család.

Dicséretes: adakozó ember, kitűzött célok elérése, tudás, mások segítése.

Hasznos: tanulás, tudás, környezet védelme, tudományos kutatások.

Intenzíves tanulók:

Jó: békés családi élet, hogy élet van a földön, egészség, anyagi háttér, dicséret, jutalom.

Szép: természet, virág, béke, szeretet, szerelem.

Dicséretes: segítőkész ember, mások segítése, bizalom, kitűzött cél elérése, kitartás.

Az egyén világhoz való viszonyát nagymértékben meghatározza, hogy mit tart jónak, szépnek, hasznosnak, dicséretesnek.

Lehetőségük volt a fiataloknak arra, hogy a felmérés során már használt értékeket ismét, illetve mindazokat itt megnevezzék, amelyek számukra még fontosak.

Szakközépiskolások csoportjánál megjelent újabb fogalmak: sportolás, természet szépsége, jó magaviselet, mások segítése, ital.

Szakközépiskolások által felsorolt újabb fogalmak: megbocsátás, szórakozás, zene, vakáció, tapasztalat, új technológiák ismerete, felfedezések, tudományos kutatások, adakozó ember, tisztesség.

Intenzíves tanulóknál megjelenő új fogalmak: élet a Földön, kedvesség, ápoltság, magabiztosság, szorgalom, lelki erő.

A szakközépiskolások tanulók közül két diák a számára jó dolgok között megjelölte az alkohol fogyasztására utaló „ital” szót, amely arányában nem túlzott, de figyelmet érdemlő.

A kutatásom alapján melyben a tanulók értékválasztására helyeztem a hangsúlyt egyfajta helyzetkép rajzolódott ki a vizsgálatba bevont mintegy kétezeres létszámú mintánál.

A terjedelmi korlátok miatt e munkánál nem volt lehetőségem a kutatás teljes mélységű bemutatására, csupán az írásos feltárás és az azt követő feldolgozás néhány elemét mutattam be. Úgy látom, hogy a bemutatottak alapján tetten érhetők a tanulói értékválasztások konstruktív és destruktív elemei amelyekből néhány jellemzőt kiemelek.

Szeretnének továbbtanulni, jó munkahelyen elhelyezkedni, biztos családi háttérben élni (amely néhányuknak nem adatott meg).

Vágyaik tükrözik a kiegyensúlyozott társas kapcsolatokra törekvést és egy anyagi értelemben korántsem kielégített csoport képét.

A felmérésben résztvevő fiatalok közel 40%-ának nincsen példaképe, eszményképe. Nem másokra akarnak hasonlítani, inkább mindenkitől eltérő, több, jobb, becsületesebb emberek szeretnének lenni.

Kis számban választottak államférfit, politikust, költőt, művészt, sportolót, pedagógust példaképüknek.

Legnagyobb arányban a legtermészetesebb példaképet, a saját családjuk tagjait – anyát, apát, nagyszülőket, testvéreket – választották. Ezért fontos a szülőknek tisztában lenni azzal, hogy gyermekeik előtt mindenképpen modellként jelennek meg és nem mindegy, hogy ez a modell pozitív vagy negatív értékek közvetítője. A családban kapott anyagi, erkölcsi és kulturális feltételek a fiatalok számára döntőek. Ebben a kis közösségben dől el, hogy a későbbiekben milyen értékeket fog preferálni.

Igazi érvényesülés számukra az, ha vallott értékeiket elfogadják, és őket megbecsülik. Ez egyértelmű törekvés részükről a társadalmi elismerés, megbecsülés megszerzésére.

A konstruktív értékek között első helyen többségben az egészséget jelölték meg. Nagy számban jelölték számukra szintén nagyon fontos értéknek a békét, a boldogságot, a barátságot, a műveltséget, az anyagi jólétet

A kutatás során az kitűnt, hogy a társadalmi problémákkal naponta találkoznak közvetlenül, illetve közvetve a médiákon keresztül, a kisebb és nagyobb közösségekben. Állásfoglalásukban megjelennek a családban, az iskolában és a kortárs csoportban közvetített értékek.

A *kortárs csoport* hatásának *dominanciája* a vizsgált korosztálynál jól érzékelhető. Különösen szembetűnő ez olyan destruktív tevékenységeknél mint a *dohányzás, az italozás és a drogfogyasztás*. Mindezek elodázhatatlan feladatokat jelentenek az iskoláknak, a szülőknek, társadalmunk egészének.

A tanulók válaszaiban a mai társadalmi gyakorlatunk leképezése jelenik meg amikor egy erős megosztottság tapasztalható a gazdasági kihágás, a lopás, az erőszakos cselekedetek megítélésében.

Az értékekkel való azonosuláshoz a kisgyermekkorai modellkövetéstől a serdülőkorai fellazuláson át a személyes értékhierarchia kialakulásáig hosszú utat tesz meg mindenki.

A nevelés összetársadalmi feladat, és ebben az iskoláknak, a nevelési intézményeknek központi szerepet kell vállalniuk.

A pedagógia feladata a valóság megértésére és formálására alkalmas készségek és képességek kialakítása. Ehhez szükséges a szemléletformálás, értékek közötti eligazodni tudás kialakítása.

Ennél fogva az intézményes nevelés fontos tényezői a pedagógusok, akik csak akkor lehetnek eredményesek és hitelesek, ha pozitív erkölcsi értékeket

tudnak felmutatni, ha képesek azon értékek megmutatására, amelyeknek közvetítésére vállalkoznak.

Olyan szakembernek kell lenniük, akik lelkileg egészségesek, értenek a szervezéshez, az elemzéshez; előrelátóak, jó kommunikátorok, biztonságos döntéshozók és magabiztosan eligazodnak az értékek világában. Képesek különböző pedagógiai elméletekben gondolkodni, képesek megítélni különböző pedagógiai programokat, módszerek értékeit, jó diagnoszták, elismerik, ha tévednek, nem akarnak a felelősség alól kibújni, jól informáltak, és nyitottak a tudományokra, művészetekre, filozófiákra.

„A neveléstudománynak olyan, az európaiságra és a magyar nemzeti kultúrára alapozott értékrendszert, érték-struktúrát, valamint azokkal adekvát tevékenységrendszert kell kialakítania, amely nem filozófiai áramlatoknak, nem ideológiai szempontoknak, konszenzusoknak akar megfelelni, hanem a leghatékonyabb mértékben a neveltek személyiségfejlődését szolgálja”(Lappints 1988: 22).

Az értekezés témakörével kapcsolatos publikációk

Erkölcsei nevelés és értékek. OKKER. Budapest. 1999.

Az erkölcsi nevelés néhány aktuális kérdése a 12–16 éves tanulók körében. In: Balázs Sándor (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből.* Líceum Kiadó, Eger, 2000. 35–59.

Az életvezetés újabb elmélete. In: Balázs Sándor – Nagy Andor (szerk.): *A romapedagógia elméleti és gyakorlati alapjai.* Antológia. OKKER, Budapest, 2000. 17–22.

Pedagógiai értékek megjelenése a médiumokban. In: Tompa Klára (szerk.): *Agria Média 2000.* BVB Nyomda és Kiadó Kft. Eger, 2001. 70–79.

Hivatkozások

Bábosik István – Mezei Gyula 1994. *Neveléstan.* Telosz Kiadó. Budapest.

Finácz Ernő 1937. *Elméleti pedagógia.* Egyetemi Nyomda. Budapest.

Kornis Gyula 1913. *Értékelmélet és pedagógia.* Magyar Pedagógia. Budapest.

Lappints Árpád (szerk.) 1988. *Érték és nevelés.* Comenius Bt. Pécs.

Mészáros István 1991. *Kis magyar neveléstan – rendszerváltás idejére.* Hani Alapítvány. Budapest.

Varga Béla 1992. *Gondolatok a neveléstan értékelméleti megalapozásához.* Szeged

Weszely Ödön 1923. *Bevezetés a neveléstudományba.* Eggenberger-féle Könyvkereskedés. Budapest.